

УМЕТНИЧКА СТАНИЦА НА ДУНАВУ¹

Двадесет пет година је прошло од мог првог доласка у Београд. Тачно четврт века, како би то рекли стари. Лако је рећи. Од тада до данас протекло је много воде испод дунавских мостова. Титова Југославија се распала после крвавог рата и уместо ње основане су мале националне државе. И Србија је са својим градовима кроз које протиче та река и границама које не излазе на море сада једна од тих држава. Премда није најбогатија, има најбројније становништво. А у културном погледу без икакве сумње је најразвијенија. Рат је најзад окончан, сви су се повукли у своје љуштуре и створили своје државе. Ипак, још се нису суочили са блиском прошлошћу. Као и увек, и данас на Балкану дувају ветрови национализма. Нисам више крочио у Београд зато што сам се током рата нашао уз босанске муслимане, зато што се нисам устегао да из солидарности одем у Сарајево под опсадом и зато што сам био против убијања његових житеља од стране српских милиција. Али на крају, нисам могао да одбијем свог издавача Владислава Бајца који жали због свега што се догодило у најмању руку колико и ја. Налазећи изговор у представљању мог романа *Алахове кћери*, поново сам се вратио „старом знанцу“. И не кажем то тек тако. Провео сам лепе дане у Београду пре рата и толиких рушења и патњи који су уследили за њим. Раније сам писао о смрти Данила Киша, мог пријатеља и писца, о улицама и тихим кафанама „белог града“ насталог на месту где се састају Сава и Дунав, кулама и топовима из османског доба на Калемегдану који се уздиже над тим двема рекама, па чак и о паклу стамбених блокова на левој обали Саве. Овај пут, међутим, желим да говорим о Новом Саду.

Град културе у правом смислу речи

Нови Сад је био центар Војводине, покрајине која је у Титово време уживала аутономију попут Косова, и други по величини град у Србији. И данас се сматра таквим. И Нови Сад је као и Београд настао на обали Дунава и доживео освајања и ратове кроз историју. Обогадио се и развио захваљујући Дунаву. Упркос националистичкој идеологији – која тврди да историја Србије, која чини саставни део историје Османског царства, а тиме и наше историје, пулсира на Косову – српска национална култура угледала је свет почетком 19. века у овом граду под покровитељством Аустро-Угарске монархије. Ту је отворена прва гимназија са наставом на српском језику, прва библиотека, прво позориште. И прве новине су ту излазиле. И Матица српска, независна

¹ Текст објављен у недељном подлиску турских дневних новина *Милијет* у мају 2013. (Прим. рег.)

културна и уметничка институција и понос града, пресељена је у Нови Сад након што је 1826. године отворена у Будимпешти.

Један од градова који су искусили рат

Ова установа је са својом богатом библиотеком и архивом као и колекцијом у којој је изложено више од седам хиљада слика насталих између 15. и 19. века доказ да је Нови Сад истински град културе. Нови Сад има занимљиво грађевинско ткиво које чине грађевине у барокном и неоренесансном стилу, православне и католичке цркве и синагога, премда је остала без својих верника. Његови становници нису само Срби. Мађари, Црногорци, Хрвати, Украјинци и Роми чине веома шаролик етнички мозаик. У овој области су у употреби четири званична језика, а демократска права мањина заштићена су Уставом.

На међународном књижевном фестивалу који је уз подршку општине организован у Културном центру града, као страни писци били смо Зое Валдес са Кубе, Олга Токарчук из Пољске, Беким Сејрановић из Босне и Херцеговине и ја. Други учесници, укључујући Давида Албахарија који је јеврејског порекла, јесу људи са ових простора. Овај књижевни фестивал, међутим, треба ценити као показатељ отварања Србије која је дуго била затворена и окренута себи. Нови Сад је искусио рат, авиони НАТО-а бомбардовали су три моста преко Дунава. Сећам се да сам написао један текст, који је осуђивао та разарања када су бомбардовани мостови у Београду и Новом Саду и када су почели да страдају цивили, једнако као што сам се супротставио рушењу моста у Мостару у паљби хрватског топције пишући „Крв мостова“. Новосадски мостови, који су бомбардовани како би се прекинула логистичка веза српске армије са престоницом, изнова су подигнути. Идући булеваром Михајла Пупина, а потом преко најстаријег од њих, стижем на десну обалу реке. Сада сам већ на улицама старог града. Ту више нема барокне архитектуре са друге обале, ружних зграда које се уздижу изнад вароши и густог саобраћаја на булеварима. У очи ми упадају једносратне или двосратне куће, мајунске радње, пекаре које продају пециво и бурек, већином рушевени зидови на којима је малтер ту и тамо отпао и маховином обрасло камење које још носи трагове пројектила. И ту се могу видети ране из рата, али право разарање се догодило у Босни, тамо је извршен геноцид.

Ране су извидане, али да ли је бол заборављен

Петер Хандке је можда био у праву када је у књизи, која говори о једном његовом зимском путовању у Србију и коју сам жестоко критиковао зато што је у њој Србима држао страну, рекао да овамо не навраћа много људи, а да су, насупротив томе, многи европски новинари величајући Сарајево направили каријере, да реке Дунав, Сава, Морава и Дрина које натапају околину треба да сперу и мржњу и да је неминовно да се ствара некакво мирнодопско окружење иако заједнички живот више није могућ. Али колико је могуће заборавити патње? У којој мери колективно памћење босанских муслимана, које су се трудили да униште, може сматрати да се није догодило

оно што се догодило? Да, ране су извидане, али да ли је могуће у потпуности избрисати прошлост? За сада се задовољавам тиме да поставим та питања, на политичарима је да пронађу дефинитивне и убедљиве одговоре, а не на мени. Мислим да треба да се чувам категоричних судова на овом путовању у Србију на које сам пошао после толико година. Хандке је у најмању руку у праву у једној ствари. Нисмо у довољној мери саосећали са српским народом, готово да смо оптуживали српски народ у целини, можда и зато што је изнедрио злочинце против човечности и зато што их и даље подржава један део друштва који се никако не може сматрати занемарљивим. Нисмо се много занимали за оне лепе, веселе народне песме, сликаре наивце, значајне песнике попут Васка Попе. С ратом су разрушени и културни мостови које су у Титово време трудили да успоставе турски писци и новинари који живе у Македонији.

Тишмина прича коју нисам могао да заборавим

Док шетам крај Дунава, на памет ми пада једна мени омиљена прича Александра Тишме, великог новосадског писца који није много познат у нашој земљи. Србија нема море, али има плаже. Није да Дунав само пресеца целу Европу од запада ка истоку и наводњава плодну војвођанску земљу и зелена пшенична поља – Дунав задовољава и потребе становништва за морем. Овде можете видети сплавове са разнобојним крововима и дрвеним зидовима, али и омладину која се сунча и плива у реци. Тишма тако кроз уста јунака који се једног топлог дана свукао испод забаченог моста и ушао у воду описује случај необичне крађе. Прича се управо и зове „Крађа“. Наш јунак плива ли плива, а један сиромашни младић му украде одећу. Али овај наш одмах изађе на обалу и потрчи за њим. Таман када је хтео да га ухвати, јадни лопов се успаничено баца у Дунав. И више се не појављује. Струја га је одвукла и он се удавио у блатњавој и дубокој води. Полицајац који је испитивао случај напушта град да би започео нови живот у одећи и са идентитетом крадљивца који је однео одећу и идентитет нашег јунака. Зато што се мало пре тога посвађао са својом женом. Видео сам и кућу у којој је дуго живео и умро Александар Тишма, писац оваквих необичних ситуација и догађаја који доводе до неочекиваних расплета. Поред цркве која на први поглед упада у очи са својим живописним црепом на гигантском крову и звоником, то је непривлачна, ни по чему специфична грађевина по којој се одмах види да је из Титовог доба и која личи на пишчеве јунаке. Одатле сам се, опет прешавши на десну обалу, успео на Петроварадинску тврђаву. Тврђава се са својим високим трупом и ниским зидовима стопила са стеном на којој је подигнута и постала њен саставни део. Лицем се огледа у Дунаву и са брега мотри на град. Та тврђава коју је у 17. веку направио чувени француски архитекта Вобан по налогу династије Хабзбурга, са својом лимунжутом конструкцијом која се шири у простору, има све карактеристике царске архитектуре. Ту је и сахат-кула коју вреди видети. Зато што су на њој функције мале и велике казаљке обрнуте од уобичајених. Мала показује минуте, а велика сате. Кажу да су прибегли тој методи не би ли бродари који плове Дунавом из даљине могли да виде сат. Било је и оних који су тврдили да су функције велике и мале казаљке замењене да би се заварео непријатељ. Старе штале претворене су у сликарске атеље. Кроз капије,

кроз које су некада пролазили од ветра бржи мађарски атови, сада пролазе колекционари и љубитељи уметности. И ја сам се нашао међу њима као гост у атељеу сликара Мирослава Нонина.

Дунав не каже да не тече

Нонин је дарежљив уметник који није само мајстор у држању кичице већ и у наливању шљивовице у мале чаше. Дао је велики допринос рестаурацији старих фресака. Његов отац Душан Нонин (1924-2001) био је познати архитекта, који није седео скрштених руку када је крај једног од најстаријих манастира у Војводини направљена термоелектрана, те је за тили час пренео грандиозни манастир на друго место. Док се с чежњом сећа оца, Нонин почиње да објашњава техничке детаље тог посла. Наравно, ја ништа не разумем. Док климам главом као да одобравам, истовремено гледам слике на зидовима атељеа: надахнуте православном вером и српском историјом, са бојама заласка сунца и динамиком преузетом од лаганог и трмог тока Дунава, те слике одражавају колико унутрашњи свет уметника толико и овај простор. И под утицајем чаша шљивовице које испијам једну за другом, честитам Нонину јер је мајсторски измешао старо и ново, традицију и модерност. Потом молим да ме извину. Гледам Дунав са зицина Петроварадинске тврђаве која је доживела толико ратних сукоба и опсада, коју су бомбардовали авиони НАТО-а као да није било довољно то што је у Другом светском рату била претворена у гомилу рушевина. Никада нисам видео Дунав тако величанствен и блистав. Ни у Бечу, ни у Будимпешти ни у Београду. Тече подно нас правећи широку кривину. Не знам за Плевен, али у Новом Саду Дунав не каже да не тече. И плави око себе. Не знам за гласовитог Осман-пашу,² али Милошевића и његових ортака овде више нема. Отишли су из Србије да се више не врате.

*(Са шљурској ђревела **Мирјана Маринковић**)*

---

² Алузија на корачницу *Дунав каже да не шече / Да не ђлави око себе / Гласовиши Осман-паша / Каже Плевен не најушиша*. Песма опева одбрану Плевена у руско-турском рату 1877-88, када је Осман-паша с малобројнијом војском одбранио плевенску тврђаву током опсаде која је трајала од јула до децембра 1877. године. (Прим. ђрев.)